

Panhellenic Conference of Educational Sciences

Vol 8 (2018)

8ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και
Θρησκευμάτων

8^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ
Ιδεολογικές - Πολιτικές - Ψυχολογικές - Παιδαγωγικές
Προϋποθέσεις Εκπαίδευσης Χαρισματικών Ατόμων

Σε Συνεργασία με την Ένωση Ελλήνων Φυσικών και την
Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANICARAVEL
14-17 Ιουνίου 2018

«Η χρήση του παιδικού ιχνογραφήματος ως
ψυχοδιαγνωστικό εργαλείο προσέγγισης της
ψυχολογίας παιδιών & εφήβων»

Χριστόγιαννος Μαυράκης

doi: [10.12681/edusc.2715](https://doi.org/10.12681/edusc.2715)

To cite this article:

Μαυράκης Χ. (2020). «Η χρήση του παιδικού ιχνογραφήματος ως ψυχοδιαγνωστικό εργαλείο προσέγγισης της ψυχολογίας παιδιών & εφήβων». *Panhellenic Conference of Educational Sciences*, 8, 698-706.
<https://doi.org/10.12681/edusc.2715>

«Η χρήση του παιδικού ιχνογραφήματος ως ψυχοδιαγνωστικό εργαλείο προσέγγισης της ψυχολογίας παιδιών & εφήβων»

Μαυράκης Χριστόγιαννος

Πτυχιούχος παιδαγωγός προσχ. ηλικίας Ε.Κ.Π.Α

Πτυχιούχος ΜΑ (Master of Arts) Special Education Needs AMC/UEL

Εξειδικευθείς Ειδικής Αγωγής (ΚΕ.ΜΕ.ΨΕ.)

Εξειδικευθείς Παιδοψυχιατρικής (Ε.Κ.Π.Α.)

Περίληψη

Λαμβάνοντας υπόψιν σχετικά χωρία του Fleck (1996), ο οποίος ανέφερε χαρακτηριστικά, πως «τα παιδικά ιχνογραφήματα είναι δηλώσεις για τις οποίες το παιδί δεν έβρισκε προς στιγμήν λόγια, είναι άφωνες κραυγές βοήθειας που μέχρι τότε δεν ακούστηκαν», εύκολα απορρέει το συμπέρασμα πως τα παιδικά σχέδια – ιχνογραφήματα αποτελούν σπουδαίας σημασίας μέσο ανίχνευσης του εσωτερικού κόσμου ενός παιδιού. Δύνανται να διαπιστωθούν ψυχικές καταστάσεις αγωνίας, φοβίας, ζήλειας, απομόνωσης, περιστατικά βίας που ίσως να μην διακρίνονται με άλλο τρόπο. Αποτελεί δίαυλο ανίχνευσης, λοιπόν, του ψυχολογικού προφίλ των παιδιών, όχι μόνο της προσχολικής, αλλά και της σχολικής ηλικίας, ακόμα και της εφηβικής. Αποτελούν προβολή σκέψεων και συναισθημάτων και ένα ουσιώδες μήνυμα στον εξωτερικό κόσμο, το οποίο χρήζει αποκωδικοποίησης και επεξεργασίας από την εκάστοτε διεπιστημονική ομάδα, μια και το παιδί ίσως να δεσμεύεται από τις λέξεις και να εκφράζεται ουσιαστικότερα μέσω αυτού.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η περιγραφική προσέγγιση και η ταξινόμηση των κύριων χαρακτηριστικών των εξελικτικών σταδίων ζωγραφικής δεξιότητας των παιδιών. Επί προσθέτως, η ανάλυση ενός παιδικού ιχνογραφήματος με έμφαση στους τομείς που σχετίζονται με τον χώρο του ιχνογραφήματος στο χαρτί, τις γραμμές, τα περιγράμματα, τα χρώματα και το περιεχόμενο του. Ακόμη, ιδιαίτερη μνεία θα λάβει χώρα αναφορικά με τα προβολικά τεστ ως δείκτες ψυχομετρίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζεται στον τρόπο ερμηνείας ψυχοπαθολογικών οντοτήτων μέσω των προβολικών σχεδίων. Παρατηρήσεις, αναφορές και συμπεράσματα θα επαληθευτούν με την παρουσίαση αντίστοιχων παιδικών σχεδίων, με στόχο την πλήρη ενίσχυση και διασαφήνιση του περιεχομένου της εισήγησης.

ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ: Στάδια Ζωγραφικής Δεξιότητας; Παιδικό Ιχνογράφημα; Χώρος; Γραμμές; Περιγράμματα; Χρώματα; Προβολικά Τεστ; Ψυχοπαθολογία

Summary

Taking into consideration Fleck's relevant passages (1996) according to which a child's drawing is a statement that could not be verbalized or a voiceless cry for help that had not been heard up to that time, it can be easily inferred that the children's drawings-paintings can be used as significant tools of detection of their inner world. These drawings offer the chance to track mental states of anxiety, phobia, jealousy, isolation or incidents of violence that sometimes cannot be found in a different way. Thus, they constitute a detection channel of the psychological profile not only of children of pre-school age but also of school age and even adolescents. They are the projection of thoughts and emotions and an essential message to the external world which has to be decoded and processed by the appropriate interdisciplinary team, since

it is possible that the child be restricted by the words and express himself better through them.

The purpose of this paper is to describe and categorize the main features of the evolutionary stages of children's painting skills and the analysis of a child's painting by emphasizing the fields related with the position of the painting on the paper, the lines, the outlines, the colors and the content. Moreover, special reference is made to the projective tests as indicators of psychometry. The ways with which the psychopathological entities are interpreted through projection plans are of great interest. Observations, reports and conclusions are verified by the presentation of corresponding drawings, in order to support and clarify the content of this presentation.

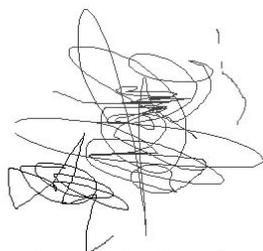
KEY - WORDS: Stages of Painting Skills; Children's Paintings; Space; Lines; Outlines; Colors; Projective Tests; Psychopathology

Εξελικτικά Στάδια Ζωγραφικής Δεξιότητας

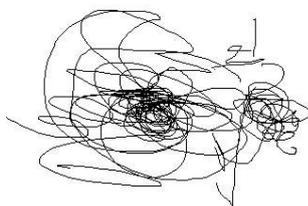
Ο πρώτος που ασχολήθηκε με τα στάδια τα οποία διανύει το παιδικό ιχνογράφημα ήταν ο Luquet (αρχές 20ου αιώνα). Από τον Luquet επηρεάστηκε ο Piaget, που έδωσε τα εν λόγω στάδια, τα οποία είναι χρήσιμα για τη μελέτη του παιδικού ιχνογραφήματος από την μεριά της παιδοψυχολογίας. Τα στάδια της ιχνογραφικής δεξιότητας κατά τον Luquet είναι τα εξής:

1. Το στάδιο του μουτζουρώματος – τυχαίου ρεαλισμού (18 μηνών – 3 ετών)

- Το παιδί αναγνωρίζει και διακρίνει τα χρώματα. Βελτιώνει την κινητικότητα του καρπού των χεριών.
- Η αναγνώριση των χρωμάτων, η οπτική δηλ. διαφοροποίησή τους προαπαιτείται, προκειμένου το παιδί ν' αρχίσει να μαθαίνει, γύρω στα 3 του χρόνια, τα ονόματά τους.
- Η γνωριμία με τα χρώματα συμβαίνει περίπου την ίδια χρονική περίοδο που αναπτύσσεται και η κινητικότητα του καρπού του χεριού.
- Η κινητικότητα αυτή αποτελεί σπουδαία προϋπόθεση για την εκτέλεση ζωγραφικών δραστηριοτήτων. Το παιδί λοιπόν, στο στάδιο του μουτζουρώματος, βελτιώνει την ικανότητα να αναγνωρίζει τα χρώματα και να κινεί επιδέξια καρπό και δάχτυλα, παρόλ' αυτά το σχέδιο παραμένει άμορφο.

"ο μπαμπάς ή ο ελέφαντας"

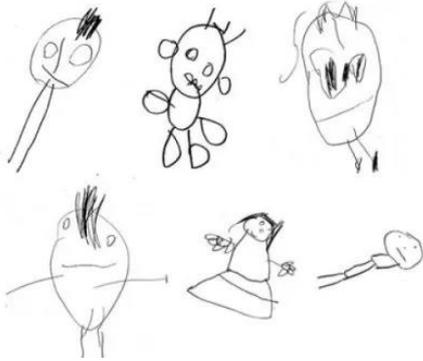

"το ποντίκι ή η γάτα"

2. Το στάδιο του αποτυχημένου ρεαλισμού (3 ετών – 4 ετών)

- Το παιδί αντιλαμβάνεται οπτικά τις χαρακτηριστικές μορφές σε σχέση με τον ίδιο του τον εαυτό.
- Στο στάδιο αυτό αρχίζει να αναπτύσσεται μια σπουδαία οπτική ικανότητα, αυτή της διαφοροποίησης των χαρακτηριστικών για το παιδί μορφών. Παράλληλα το παιδί μαθαίνει να κρατά το μολύβι. Το κράτημα του μολυβιού παίρνει διάφορες θέσεις.

- Τα μάτια δεν συντονίζονται ακόμη με τα χέρια και δεν καθοδηγούν το ένα το άλλο. Το μολύβι καθοδηγείται στην ιχνογραφία ακόμη απ' όλο το βραχίονα ή απ' όλο τον κορμό, γι' αυτό το παιδί φαίνεται σαν να περιστρέφεται γύρω από τη σελίδα που ιχνογραφεί.
- Αργότερα αρχίζουν να οδηγούν τις ιχνογραφικές κινήσεις, ο καρπός και τα δάχτυλα με έντονη προσπάθεια αναπαραγωγής των σχεδίων των ενηλίκων.
- Μετά τα 3 έτη τα παιδιά σχηματίζουν φιγούρες ανθρώπων που αποκαλούνται «γυρίνου» = ένα μεγάλο κύκλο για κεφάλι και γραμμές για πόδια.

3. Το στάδιο του διανοητικού ρεαλισμού (4 ετών – 7 ετών)

- Το παιδί αναπτύσσει την οπτική αντίληψη του χώρου. Προσαρμογή του χεριού σε κινούμενους στόχους.
- Αρχικά το παιδί μαθαίνει να συσχετίζει τη θέση ενός αντικειμένου με τον εαυτό του.
- Το παιδί σχεδιάζει τα αντικείμενα με δύο κυρίως τρόπους: α) την επιπέδωση ή περιστροφική προβολή, όπου όλα τα πράγματα είναι σαν να τα βλέπουμε από ψηλά, πεσμένα κάτω ή ακόμα και γύρω από ένα κεντρικό σημείο. β) τη διαφάνεια, όπου ζωγραφίζει ένα αντικείμενο και το εσωτερικό του, π.χ., ένα σπίτι και συγχρόνως τα δωμάτια, τα έπιπλα και τους ανθρώπους που είναι μέσα. Σ' αυτό το στάδιο το παιδί ιχνογραφεί πλέον λεπτομέρειες προσέχοντας τις μεταξύ τους σχέσεις, γι' αυτό και αναπαριστά αυτό που γνωρίζει πως υπάρχει.

4. Το στάδιο του οπτικού ρεαλισμού (8 ετών – 12 ετών)

- Στο παιδί εξελίσσεται η οπτική αντίληψη της διαδοχής των παραστάσεων, καθώς έχει κατακτήσει σε μεγάλο βαθμό το δρόμο προς τη γραφή.
- Από τις εικόνες με μεγάλο μέγεθος το παιδί φτάνει πλέον στην άσκηση της γραφής.
- Ωστόσο, μόνο όταν και το χέρι πληροί τις προϋποθέσεις, το παιδί θα μπορέσει να κατακτήσει τη γραφή. Η ζωγραφική ενδείκνυται στην ηλικία αυτή,

προκειμένου το παιδί να καταφέρει να βελτιώσει τη γραφική ικανότητα του χεριού.

- Το παιδί αναπαριστά σχέδια που είναι πολύ κοντά στην πραγματικότητα.

5. Το στάδιο του ψευτορεαλισμού (12 ετών – εφηβεία)

- Παρατηρείται ενίσχυση της επίγνωσης των ανθρώπινων μορφών και του περιβάλλοντος.
- Τελειοποίηση της καρικατούρας.
- Παρατηρείται σύνθετη έκφραση.
- Πολλά παιδιά μπορεί να μην φτάσουν ποτέ σε αυτό το στάδιο.

Πεδία Ανάλυσης Παιδικού Ιχνογραφήματος

1. Κατανομή θέσης φιγούρων, ζώων, αντικειμένων και κάθε μορφής περιεχομένου του παιδικού σχεδίου στο φύλλο,
2. Γραμμές και περιγράμματα,
3. Επιλογή χρωμάτων,
4. Περιεχόμενο που περιλαμβάνει τις ανθρώπινες φιγούρες, τα ζώα, τα κτίρια, κάθε αντικείμενο και γενικότερα ό,τι συμπεριλαμβάνεται στο παιδικό ιχνογράφημα.

1. Κατανομή του σχεδίου στο χώρο

Η ζώνη του πάνω μέρους είναι η ζώνη της φαντασίας, των ονειροπόλων, των ιδεαλιστών. Είναι ο κόσμος της πνευματικότητας. Επιπλέον, πάνω αριστερά είναι η ζώνη της παθητικότητας και της ζωής (δέχεται τη ζωή ως απλός θεατής). Πάνω δεξιά

είναι η ζώνη της δραστηριότητας (παλεύει για τη ζωή). Η **ζώνη του κάτω μέρους** είναι η ζώνη των αρχέγονων ενστίκτων της διατήρησης της ζωής, η ζώνη προτίμησης των κουρασμένων, των καταπιεσμένων και των παθολογικά νευρωτικών. Το κάτω μέρος συνδέεται, επίσης, με την καθημερινή ζωή. **Κάτω αριστερά** είναι η ζώνη του ξεκινήματος των πρώτων χρόνων της ζωής, ενώ κάτω δεξιά είναι η γη και οι συγκρούσεις. Η **αριστερή ζώνη** είναι αυτή του παρελθόντος και η συχνή χρήση της φανερώνει παλινδρόμηση στην παιδική τους ηλικία.

2. Γραμμές και περιγράμματα

Οι **ισχνές, τρεμουλιαστές γραμμές** φανερώνουν πως το παιδί δεν έχει εμπιστοσύνη στον εαυτό του, είναι δειλό και έχει πολλές απαγορεύσεις. Οι **δυνατά πατημένες γραμμές** έτσι, που να τρυπούν το χαρτί, δείχνουν ένα παιδί επιθετικό, νευρικό και άστατο. Αντίθετα, οι **σταθερές, καθαρές, χωρίς σβησίματα γραμμές** φανερώνουν ένα παιδί ισορροπημένο. Αν στο σχέδιο κυριαρχούν οι **καμπύλες και οι ελικοειδείς γραμμές**, αυτό μαρτυρά πως το παιδί είναι ήπιο και ευαίσθητο. Αν επικρατούν οι **ευθείες γραμμές** με γωνίες, το σχέδιο αποπνέει ρεαλισμό και πρωτοβουλία. Επίσης, αν στο σχέδιο επικρατούν οι **κάθετες ευθείες και οι καμπύλες**, αυτό δείχνει πως το παιδί ελέγχει τις παρορμήσεις του. Αν όμως δεσπόζουν οι **οριζόντιες ευθείες**, φαίνεται ότι το παιδί έχει ψυχικές συγκρούσεις. Όταν το σχέδιο «ξεχειλίζει» από το φύλλο, δηλώνει ανωριμότητα του αισθήματος του χώρου.

3. Επιλογή Χρώματος

- **πολυχρωμία:** αίσθηση χαράς, ψυχικής ευφορίας, πηγαίας εσωτερικής ευθυμίας και ισορροπίας.
- **κόκκινο χρώμα:** δηλώνει δυναμισμό, ζωνές συγκινήσεις, αισιοδοξία, δραστηριότητα, διέγερση, πάθος κι ενστικτώδεις παρορμήσεις. Η συνεχής χρήση του από τα παιδιά ίσως υποδηλώνει και κάποια νευρωτική συμπεριφορά, υπέρμετρο αυθορμητισμό και συχνές εκρήξεις θυμού.
- **πορτοκαλί χρώμα:** δηλώνει ζεστή συμπεριφορά, ηρεμία και συναισθηματισμό. Είναι το χρώμα που ενεργοποιεί την κοινωνικότητα και προωθεί τις κοινωνικές συναναστροφές και την ταυτόχρονη ψυχική ηρεμία.
- **κίτρινο χρώμα:** δυναμισμό, φιλοδοξία, έντονη δράση, απελευθέρωση, ανεξαρτησία, ονειροπόληση, φαντασία χωρίς περιορισμούς.
- **μπλε χρώμα:** δείχνει ανεπτυγμένη λογική, ρυθμιζόμενη συναισθηματική συμπεριφορά, ησυχία, ηρεμία, πίστη, αλήθεια, ηρεμία, απέραντη ελευθερία.
- **μαύρο χρώμα:** το προτιμούν κυρίως τα εσωστρεφή παιδιά, συμβολίζει τον φόβο, την ανησυχία, την απώλεια και την επιθυμία περιθωριοποίησης.
- **πράσινο χρώμα:** δηλώνει κοινωνικότητα, ευαισθησία, ψυχολογική επαφή, πληρότητα. Είναι το χρώμα της ισορροπίας, της αρμονίας, της ειρήνης, της συναδέλφωσης και της ελπίδας.
- **καφέ χρώμα:** Είναι το χρώμα της γης, φανερώνει την ανάγκη για τάξη και οικογενειακή θαλπωρή. Το καφέ εκφράζει τις σωματικές εντυπώσεις, είναι οι ρίζες και οι καταβολές και θεωρείται το χρώμα που αντιπροσωπεύει τη μητρική αγκαλιά και στοργή, αφού έχει τη σημασία της σταθερότητας.

4. Περιεχόμενο που περιλαμβάνει τις ανθρώπινες φιγούρες, τα ζώα, τα κτίρια, κάθε αντικείμενο και γενικότερα ό,τι συμπεριλαμβάνεται στο παιδικό ιχνογράφημα.

Στον τομέα του περιεχομένου, κάθε θέμα περιλαμβάνει σύμβολα που πρέπει κανείς να τα γνωρίζει, ώστε να τα αποκωδικοποιήσει και να τα ερμηνεύσει. Σε ένα παιδικό σχέδιο προσέγγιση κι ερμηνεία χρήζουν τα εξής:

- ✓ Ανθρώπινες φιγούρες (ανφας - προφίλ, κεφάλι, μάτια, μύτη, στόμα, δόντια, γλώσσα, σαγόκι, αυτιά, μαλλιά, λαιμός, στήθος, σώμα, χέρια),
- ✓ Δέντρο (ρίζες, κορμός, βλαστός, φύλλα, καρποί, ρόζος),
- ✓ Σπίτι (περιγράμματα κτιρίου, πόρτα, παράθυρα, σκεπή, καμινάδα, δρόμος, κήπος, λουλούδια),
- ✓ Οικογένεια παιδιού (Σειρά σχεδίασης, πλήθος λεπτομερειών, εγγύτητα προσώπων, μέγεθος),
- ✓ Πρόσθετα αντικείμενα που συμπληρώνουν το σχέδιο, π.χ. ήλιος, ζώα κλπ.

Προβολικά Τεστ/Ιχνογράφημα & Ψυχομετρία

Ο όρος προβολή, που είναι πολύ διαδεδομένος, έχει υιοθετηθεί τόσο από την ψυχολογία όσο και από την ψυχανάλυση. Σύμφωνα με την ψυχανάλυση, η προβολή αποτελεί βασικό «μηχανισμό άμυνας του Εγώ», ενώ συνδέεται άμεσα με το ρόλο και τη φύση του «ασυνειδήτου». Η προβολική αξία του ιχνογραφήματος αρχίζει από την περίοδο που το παιδί ξεπερνά το στάδιο του απλού μωτζίου, δηλαδή από το ιχνογράφημα του τρίτου περίπου έτους της ηλικίας του και μετά. Η προβολή είναι σημαντικότερη κατά τη διάρκεια των πρώτων εξελικτικών σταδίων και ελαττώνεται, όσο μεγαλώνει η αναπαραστατική ικανότητα του παιδιού.

- ✓ Το **Τεστ Θεματικής Αντίληψης (Thematic Apperception Test)**, γνωστό και ως **TAT** αποτελεί μέρος μιας συνολικής αξιολόγησης της προσωπικότητας,

καθώς χρησιμοποιείται και ως μέσο για την ερμηνεία διαταραχών συμπεριφοράς, ψυχοσωματικών ασθενειών, νευρώσεων και ψυχώσεων.

- ✓ **Το Τεστ του Σπιτιού, του Δένδρου, του Ανθρώπου, της Οικογένειας.** Το σπίτι μπορεί να συμβολίζει το σώμα του παιδιού, τη μήτρα ή το πατρικό σπίτι. Το δέντρο υποστηρίζεται ότι πιθανόν αντανακλά τα σχετικά βαθύτερα και πιο ασυνείδητα συναισθήματα που έχουν τα παιδιά για τον εαυτό τους. Ο άνθρωπος εκφράζει τη συνειδητή άποψη που έχουν τα παιδιά για τον εαυτό τους και για τις σχέσεις τους με τον υπόλοιπο κόσμο. Η οικογένεια εκφράζει τις διαπροσωπικές σχέσεις του παιδιού με την οικογένειά του, αλλά και τη σχέση των μελών της οικογένειας μεταξύ τους, όπως και την αντίληψη του ίδιου μέσα σε αυτήν.
- ✓ **Το Fairytale Test – Τεστ των παραμυθιών:** Είναι ένα προβολικό ψυχομετρικό εργαλείο για παιδιά, ηλικίας από 6 έως 12 ετών. Αποτελείται από 21 κάρτες (7 σετ καρτών), που παρουσιάζονται στο παιδί ανά σετ των τριών, ένα εγχειρίδιο, και 25 πρωτόκολλα όπου αναγράφονται οι γενικές ερωτήσεις που τίθενται στο παιδί και καταγράφονται οι απαντήσεις του.

Παιδικό Ιχνογράφημα και Ψυχοπαθολογικές Οντότητες

Το παιδικό ιχνογράφημα αποτελεί ένα από τα κύρια διαγνωστικά εργαλεία στην κλινική συνδιαλλαγή με παιδιά και εφήβους. Αντανακλά τον εσωτερικό κόσμο του παιδιού, επομένως μπορεί να εκτιμηθεί μέσω αυτού η προσωπικότητα, τα συναισθήματα και το αναπτυξιακό επίπεδο του παιδιού. Συγκεκριμένα, η μορφή, το περιεχόμενο και ο τρόπος σχεδίασης της ζωγραφικής παραγωγής έχει συνδεθεί με συγκεκριμένες ψυχοπαθολογικές οντότητες.

Ένα παιδί μεταξύ των 3 – 4 ετών που δεν δύναται να παράγει ένα ιχνογράφημα εν αντιθέσει με το αναπτυξιακό του στάδιο, αν και έχει τον κατάλληλο υλικό εξοπλισμό (χαρτί, χρώματα, μολύβι) και γνωρίζει τον τρόπο να παράγει ένα σχέδιο, τότε απορρέει το συμπέρασμα πως το ίδιο παρουσιάζει ήπιες αναπτυξιακές διαταραχές σε ό,τι αφορά τη λεπτή κινητικότητα και τον οπτικοκινητικό του συντονισμό. Μεγάλη πιθανότητα, όμως, έγκειται στο γεγονός πως το παιδί μπορεί να παρουσιάζει διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές, δηλαδή να βρίσκεται στο αυτιστικό φάσμα, όπου δεν μπορεί να ζωγραφίσει, μια και δεν διαθέτει αναπαραστατικές ικανότητες, φωτογραφική μνήμη και δεν κατανοεί το συμβολικό παιχνίδι. Ξεχωριστή μνεία οφείλει να λάβει χώρα αναφορικά με τα αυτιστικά παιδιά υψηλής λειτουργικότητας συνδρόμου Asperger που διαθέτουν τις παραπάνω ιδιότητες και μπορούν να ζωγραφίζουν με κάθε λεπτομέρεια τα αντικείμενα που τους ζητώνται. Όμως, να αναφερθεί πως μπορεί να παρουσιάζουν ένα στερεοτυπικό ρεπερτόριο στη ζωγραφική θεματολογία λόγω της στερεοτυπίας που τα διακρίνει στη ρουτίνα των δραστηριοτήτων τους, των εμμονών και των συγκεκριμένων ενδιαφερόντων τους.

Μια ακόμη κατηγορία ψυχοπαθολογικής οντότητας που μπορεί να ανιχνευτεί μέσω των προβολικών δοκιμασιών σχεδίου είναι τα ψυχωτικά παιδιά, τα οποία εκφράζουν την επιθετικότητα τους με έντονο τρόπο κατά τη διάρκεια της ζωγραφικής τους, καθώς μπορούν να πιάζουν το μολύβι με τρόπο που συχνά να σκίζουν το χαρτί, μπορούν να την μουτζουρώσουν ή ακόμα και να την καταστρέψουν. Η θεματολογία ζωγραφικής τους είναι απόρροια της διαταραγμένης σκέψης τους και της σύγχυσης της ταυτότητάς τους.

Τα υπερκινητικά παιδιά, ομοίως, μπορεί να μουτζουρώσουν το σχέδιο τους μετά την ολοκλήρωσή του, αλλά για ανόμοιους λόγους σε σχέση με τα ψυχωτικά παιδιά. Εκείνα με τη σειρά τους καταλήγουν να το σκίσουν ή να το μουτζουρώσουν με σκοπό

να δείξουν είτε την έλλειψη ικανοποίησης από το έργο τους, είτε την έντονη παρόρμησή τους, είτε το γεγονός πως δεν διαθέτουν την υπομονή να το διορθώσουν. Χαρακτηρίζονται από αδρή ζωγραφική, από έλλειψη προσοχής στις λεπτομέρειες, από έντονες και βιαστικές γραμμές, ενώ συχνά τις αφήνουν ημιτελείς.

Στη συνέχεια, τα ψυχαναγκαστικά παιδιά θα εμμένουν στην άρτια τελειοποίηση του σχεδίου τους. Οι γραμμές θα είναι ίσιες, ίσες και συμμετρικές, τα χρώματα εντός των πλαισίων, οι λεπτομέρειες θα αναδεικνύονται μέσα από το σχέδιο, ενώ θα αφιερώνεται πολύτιμος χρόνος στην ολοκλήρωσή του. Πιθανόν το σχέδιο να ανταποκρίνεται σε μεγάλο βαθμός στον πραγματικό κόσμο των ενηλίκων κι όχι στον φανταστικό εσωτερικό κόσμο του παιδιού.

Πρόσθετα, τα καταθλιπτικά παιδιά περιορίζονται σε μικρά, περιορισμένα και επαναληπτικά σχέδια χωρίς ποικιλία χρωμάτων. Απουσιάζει η ευχαρίστηση και η ικανοποίηση από τη διαδικασία ζωγραφικής. Σε αντίθεση με αυτά έρχονται τα ψυχικώς υγιή παιδιά που χαρακτηρίζονται από εσωτερική ισορροπία κι αυτοπεποίθηση. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά καθίστανται εμφανή στα σχέδια τους με ποικίλους τρόπους, όπως μεγάλα σχέδια, ζωηρά και πολλά χρώματα.

Συμπερασματικά, το παιδικό σχέδιο είναι ένα από τα κύρια εργαλεία αξιολόγησης της νοημοσύνης, της ωριμότητας, της προσωπικότητας και της ψυχοπαθολογίας των παιδιών. Η ερμηνεία τους πρέπει να γίνεται με προσοχή και να συνοδεύεται κι από τα υπόλοιπα μέσα αξιολόγησης, όπως το ιστορικό του παιδιού, τη κλινική συνέντευξη, την παρατήρηση, τη χρήση άλλων ψυχομετρικών εργαλείων. Βιαστικά, πρόχειρα ή αυθαίρετα συμπεράσματα μπορεί να οδηγήσουν σε εσφαλμένη διαγνωστική εκτίμηση.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- De Meredieu, F. (1981) *Το παιδικό σχέδιο*. Αθήνα: Υποδομή.
- Δήμου, Γ. (1994) *Η αισθητική αγωγή στο σχολείο*. Αθήνα: Κορφή.
- Ζάχαρης, Δ. (1997) *Η εξέλιξη της παιδικής ιχνογραφίας*. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Κάσσα, Ο. (2004). *Θεραπεύοντας την ψυχολογία των παιδιών με τα χρώματα*. Παράθυρο στην Εκπαίδευση του Παιδιού, τεύχος 27.
- Μαζαράκη, Κ. (1987) *Η ζωγραφική στην προσχολική ηλικία*. Αθήνα: Green School.
- Μουζάκης, Τ. (1987) *Ειδική διδακτική ζωγραφικής*. Αθήνα.
- Μπέλας, Θ. (1996) *Το ιχνογράφημα ως μέσο διαγνωστικό της προσωπικότητας*. Αθήνα: Ηράκλειτος.
- Tomas, G.V. & Silk, A.M.J. (2000) *Η ψυχολογία του παιδικού σχεδίου*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Κροτί, Ε. & Μάνι, Α. (2003) *Πώς να ερμηνεύσουμε τα παιδικά σχέδια. Η κρυφή γλώσσα των παιδιών*. Αθήνα: Καστανιώτη.